

Overpelt reikt het Groentje een helpende hand

Gorissen Dries, Celhoofd beheer, Agentschap voor Natuur en Bos, Koningin Astridlaan 50 bus 5, 3500 Hasselt.

Het Groentje is een soort die in Vlaanderen gebonden is aan de overgang tussen natte heide en bos. Deze dagvlindersoort staat in de categorie kwetsbaar op de Vlaamse Rode Lijst (Maes & Van Dyck, 1999). In de provincie Limburg komt de soort verspreid, maar niet algemeen voor in de hele Kempische regio. Op het ogenblik van de opmaak van het actieplan waren in de gemeente Overpelt twee populaties gekend. De grootste bevond zich rond een ven (Moonswijer) en in de omringende boswegen in het oostelijke deel van het domeinbos Pijnven, beheerd door het Agentschap voor Natuur en Bos. De andere gekende populatie bevond zich binnen het erkend natuurreservaat 't Plat, in beheer bij Natuurpunt Omdat het Groentje gebonden is aan structuurrijke bosranden is het een goede indicator voor de natuurwaarde van bossen. Om deze reden werd de soort als adoptiesoort gekozen door de bosrijke gemeente Overpelt, één van de partners in Bosland.

In 2006 maakten de partners in Bosland een gezamenlijke structuurvisie op (Indeherberg *et al.*, 2006). Hierin zijn onder meer de prioritaire zones voor instandhouding en herstel van natuur afgebakend en de vereiste ecologische verbindingen tussen deze natuurkernen vastgelegd. Vervolgens is deze visie vertaald in bosbeheerplannen waarin concrete beheermaatregelen zijn uitgewerkt. In deze plannen worden tevens doelsoorten aangeduid die representatief zijn voor de karakteristieke natuurtypen binnen Bosland, en die als barometer dienst doen voor de status van de natuur in het gebied. Voor vijfenzeventig procent van

Foto: Freddy Janssens

de bosoppervlakte van de partners binnen Bosland is in 2006 een bosbeheerplan afgewerkt. Deze omvatten een gedeelte van de bossen in Overpelt. Het Groentje is hierin, omwille van zijn indicatorwaarde, als één van de doelsoorten aangeduid (Gorissen, 2006). Voor de overige bossen binnen Overpelt wordt een bosbeheerplan afgewerkt tegen midden 2010.

Verwezenlijkingen

Terreinacties

De natuurbeheerwerken zoals opgenomen in het actieplan voor het Groentje (Fourneau & Vanreusel, 2008) zijn grotendeels uit voormelde structuurvisie en bosbeheerplan overgenomen. In het actieplan zijn hieraan terreinacties toegevoegd in een open landbouwgebied dat via een kleine beek (Holvenseloop) de bestaande populaties met elkaar verbindt.

Ter hoogte van de populatie in het Pijnven zijn door het Agentschap voor Natuur en Bos maatregelen uitgevoerd in functie van instandhouding, uitbreiding en verbinding van habitat, die onder meer voor het Groentje van belang zijn (Gorissen, 2008). De volgende maatregelen verdienen een vermelding:

- Kleinschalig plagbeheer rond het ven in functie van het tegengaan van vergrassing en het herstel van jonge heidevegetatie met Gewone dophei (de belangrijkste waardplant van de rups van het Groentje).

- Kappen en afplaggen van 1 ha bos rond de bestaande populatie en 1 ha rond een naburig ven in functie van de uitbreiding van heidevegetatie en de ontwikkeling van golvende bosranden.
- Kappen van meer dan 10 km aan brede bosranden met plaatselijk open plekken van 0,25 tot 1 ha in functie van de ontwikkeling van golvende bosranden en de verbinding van open natuurterreinen doorheen het boscomplex.

Binnen het erkend natuurreservaat 't Plat werd door Natuurpunt het regulier heidebeheer verdergezet, in functie van de instandhouding van de populatie. Het beheer bestaat uit kleinschalig maai- en plagbeheer, aangevuld met schapenbegrazing.

In functie van het creëren van verbindingen met het oog op de ontwikkeling van een ruimer habitatnetwerk werden de volgende initiatieven genomen:

- In een boscomplex (De Gorten) dat tussen de gekende populaties gelegen is, werden kleinschalige beheerwerken uitgevoerd door de gemeente Overpelt en het Agentschap voor Natuur en Bos. Dit gebeurde ter hoogte van een relict van vochtige heide waar het Groentje in 2006 ontdekt werd (zie verder). In afwachting van de opmaak van het bosbeheerplan voor dit gebied werd het beheer voorbereid door het platform fauna en flora in overleg met de plaatselijke boswachter (Lommelen, 2006).

- Langsheen de Holvenseloop werd door het Agentschap voor Natuur en Bos een brede bosrand gekapt in functie van de realisatie van een stapsteen tussen de populaties. De verdere inrichting van de aanpalende open ruimte zal de komende jaren gebeuren door de gemeente en het Agentschap voor Natuur en Bos. Het inrichtingplan werd opgemaakt door Natuurpunt Studie in samenwerking met het Regionaal Landschap Lage Kempen.
- Zoals hoger aangehaald wordt binnen Bosland de creatie van een netwerk van habitats en populaties nagestreefd. Ook op het grondgebied van Hechtel-Eksel en Lommel zijn werken in uitvoering die de beschikbare habitat en de connectiviteit voor het Groentje in belangrijke mate zullen verbeteren.

Communicatie

Naar aanleiding van de adoptie van het Groentje is door de gemeente een artikel gepubliceerd in het gemeentebblad. Hierin wordt de soort voorgesteld aan de mensen in de gemeente en wordt uitgelegd waarom het Groentje zo typisch is voor de natuur in Overpelt.

Op de vlinderstudiedag in 2007, georganiseerd door de Vlaamse Vlinderwerkgroep, werd het project rond het Groentje in Overpelt als één van de praktijkvoorbeelden behandeld (Fourneau, 2007).

Tijdens publiekswandelingen en informatie-avonden naar aanleiding van de structuurvisie en de bosbeheerplannen, wordt het Groentje stevast als symboolsoort gebruikt om het belang van structuurrijke bosranden en open

plekken in het bos aan te tonen. Het Groentje is zo een beetje de ambassadeur voor de beheermaatregelen die gericht zijn op meer structuur en licht in het bos.

Monitoring

Gelet op de hoge natuurwaarden en de belangrijke potenties tot herstel in Bosland werd in 2004 een platform fauna en flora opgericht. In dit platform participeren ondertussen meer dan veertig natuurliefhebbers en –vorsers die actief zijn op vlak van natuurstudie in de ruime regio.

Het inventarisatie- en monitoringwerk leverde reeds veel recente gegevens op over uiteenlopende soortgroepen (vogels, dagvlinders, libellen, sprinkhanen, kevers gebonden aan dood hout, reptielen, amfibieën, ...). De waarnemingen zijn daarenboven exact lokaliseerbaar, daar waar de informatie uit databanken bijna steeds gekoppeld is aan kilometer- of uurhokken (1x1km of 5x5km). Dit maakt ze bijzonder dienstig ten behoeve van het inschatten van potenties, uittekenen van concrete visies en beheermaatregelen en beheerevaluatie.

Bij de start van het platform ontbraken gegevens over de dagvlinderfauna uit enkele belangrijke deelgebieden in Bosland. Om een zo volledig mogelijk beeld te verkrijgen van de verspreiding van dagvlindersoorten van de Vlaamse Rode Lijst werd in 2006 een soortgerichte inventarisatie uitgevoerd in bijzondere biotopen. Kennis over de verspreiding van deze bijzondere soorten is cruciaal om een afdoend beheer uit te tekenen in functie van instandhouding en eventueel herstel van de aanwezige populaties. Deze inventarisatie leverde verscheidene nieuwe vindplaatsen op van enkele zeldzame soorten. Naast voorheen niet gekende vindplaatsen van onder andere Kleine parelmoervlinder, Kommavlinder en Heivlinder werden ook Groentjes waargenomen op twee nieuwe locaties. Eén daarvan is gelegen in Overpelt in het bosgebied 'De Gorten' dat zich tussen de beide gekende populaties bevindt (zie hoger) en dat een belangrijke verbinding kan vormen tussen de bestaande

populaties.

Met het oog op de opvolging van de resultaten van het natuurherstel en naar aanleiding van de adoptie van het Groentje startte het platform fauna en flora in 2007 met soortgerichte monitoringroutes op de gekende vindplaatsen binnen de gemeente Overpelt. Het ging om drie locaties, namelijk: Moonswijer in het domeinbos Pijnven, het bosgebied 'De Gorten' en het erkend natuurreservaat 't Plat. Tijdens de vliegperiode wordt daarbij wekelijks hetzelfde traject afgelopen. Dankzij de toegenomen aandacht voor de soort werd net ten noorden van de populatie in het domeinbos Pijnven nog een nieuwe vindplaats ontdekt op een kleine open plek. Samen met de brede dreven rondom het ven, maakt deze locatie naar alle waarschijnlijkheid deel uit van één populatienetwerk. Deze open plek werd toegevoegd aan de monitoringroute en wordt sindsdien jaarlijks mee opgevolgd. De brede dreven rondom het ven worden overigens niet betrokken in de systematische monitoring omdat dit praktisch niet haalbaar is.

De laatste jaren wordt op de routes een daling van de aantallen vastgesteld. Deze is het meest opvallend in 2009. Zo vallen de waargenomen aantallen voor de monitoringroute rond het ven Moonswijer terug van negenenzeventig in 2007, naar eenenzeventig in 2008 en achtendertig in 2009 (Lommelen 2009). Voor veel dagvlindersoorten waren 2007 en 2008 minder goede jaren. Over het algemeen was 2009 opvallend beter. Ook het Groentje was in de meeste gebieden in Vlaanderen talrijker dan in de jaren voorheen. Als we kijken naar de trends uit het Landelijk Meetnet Vlinders in Nederland (De Vlinderstichting/CBS/GaN) zien we grote fluctuaties optreden doorheen de voorbije decade. Het jaar 2000 werd in de onderstaande tabel als honderd procent vastgelegd. De gegevens voor Zuid-Nederland worden hierbij afzonderlijk vermeld.

De hoger geschetste algemene trends bieden geen afdoende verklaring voor de fluctuatie zoals vastgesteld op de lokale monitoringroute.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Nederland	100	55	152	182	223	105	70	52	61	155
Zuid-Nederland	100	53	73	75	162	110	90	69	55	65

Tabel 1. Trends uit het Landelijk Meetnet Vlinders in Nederland.

Het ziet er naar uit dat hier sprake is van een lokale trend als gevolg van de lokale context. Aangezien de grote beheerwerken die moeten leiden tot een uitbreiding en verbinding van habitat pas dateren van de winter 2008-2009 is het te vroeg om de effecten te evalueren. Natuurlijke fluctuaties spelen op een dergelijke korte monitoringstermijn ook een grote rol en kunnen onvoldoende worden ingeschat. Vlak na de uitvoering is er mogelijk ook een negatief effect. Dit geldt in het bijzonder voor de populatie in het domeinbos Pijnven waar de laatste jaren sterk is ingegrepen en waar de beoogde structuur en heidevegetaties pas over enkele jaren tot ontwikkeling zullen komen. Wat ook opvalt is het groter aantal waarnemingen buiten de monitoringroutes in de omgeving van de bestaande populaties. Ongetwijfeld heeft dit te maken met de bijkomende aandacht die aan de soort besteed wordt naar aanleiding van de adoptie en de start van de soortgerichte monitoring. De nieuwe vindplaats net ten noorden van de populatie in het domeinbos Pijnven is daar een voorbeeld van. In 2008 werden op deze plek 17 individuen geteld. Deels kan het groter aantal waarnemingen buiten de route wel het gevolg zijn van kleinschalige ingrepen in de bosstructuur. Dit is bijvoorbeeld van toepassing op de waarnemingen langsheen de brede bosweg die aansluit op het ven Moonswijer en die ter rug werd opengekapte in het najaar van 2008. Tijdens één terreinbezoek in 2009 werden drieëntwintig individuen geteld. Daarbij werden nog meerdere exemplaren aangetroffen op circa 1 km van het ven. Het is evenwel duidelijk dat de effecten van de beheerinspanningen op de populaties die worden opgevolgd, pas ten gronde kunnen worden beoordeeld eens de structuur en habitatkwaliteit ten volle ontwikkeld zijn.

Kansen en knelpunten

Binnen de bossen van Overpelt liggen belangrijke kansen voor het realiseren van een populatienetwerk van het Groentje. Daar deze bossen deel uitmaken van een veel omvangrijker natuur- en bosmassief, is het mogelijk deze soort duurzame overlevingskansen te geven door de ontwikkeling van een groot populatienetwerk. De grote uitdaging is om via kleinschalige verbindingen ook de open landbouwgebieden in dit netwerk op te nemen (Gorissen *et al.*, 2004, Fourneau & Vanreusel, 2007).

De ervaringen die werden opgedaan tijdens informatiezittingen en publiekswandelingen in de bossen van Overpelt, tonen aan dat de soort ook nuttig kan gebruikt worden om het belang van structuurrijke bosranden en open plekken in het bos uit te leggen aan het ruimere publiek. Samen met haar fraaie verschijning maakt dit van het Groentje een interessante soort om te gebruiken als mascotte voor natuurgericht bosbeheer in de Limburgse Kempen.

Conclusies

Voor veel soorten is een complex van milieu-omstandigheden en vegetatietypen van belang. Het Groentje is daar een mooi voorbeeld van. Het is een zeer bruikbare indicatorsoort voor natuurgericht bosbeheer in de Kempische regio. De grote uitdaging voor de beheerder is deze soortgerichte informatie te combineren met een gebiedsgericht beleid (Vanreusel & Van Dyck, 2007) zoals dat voor Bosland is vastgelegd in een overkoepelende structuurvisie. Een goede evaluatie van het beheer door de opvolging van goed gekozen soorten en populaties is daarbij cruciaal om de vinger aan de pols te houden en te kunnen bijsturen waar nodig. Binnen Bosland is hiermee voor een heel pallet aan soorten reeds enkele jaren geleden gestart (Gorissen, 2008). Het voorbeeld van het Groentje toont aan dat resultaten pas zichtbaar worden na een volgehouden inspanning over een langere periode. Het staat evenwel vast dat het Groentje dankzij de structuurverrijking en het natuurherstel een zekere toekomst tegemoet gaat in Overpelt.

Dankwoord

Een woord van dank is op zijn plaats voor de gemeente Overpelt, het Regionaal Landschap Lage Kempen en Natuurpunt die meewerken aan de uitbouw van een populatienetwerk voor het Groentje. De volgende mensen verdienen een bijzondere vermelding: Jef Lommelen, als trekker van de lokale monitoringsinitiatieven rond het Groentje en opsteller van het inrichtingsplan voor de deelpopulatie in het gebied De Gorten, en boswachters Johan en Jos Agten die beiden mee instaan voor de monitoring en zorgen voor de praktische organisatie en coördinatie van het beheer.

Referenties

- DE VLINDERSTICHTING / CBS/GaN, Landelijk Meetnet Vlinders in Nederland.
- FOURNEAU, J. & W. VANREUSEL, 2008, ACTIEPLAN OVERPELT, Groentje. (Nr. 14) Een uitgave van de provincie Limburg, D/2007/5857/54, 105 pp.
- FOURNEAU, J., 2007, Gemeenten adopteren Limburgse Soorten, Presentatie in het kader van de Vlinderstudiedag gehouden op 10 maart 2007 te Mechelen.
- GORISSEN, D., T. MERCKX, B. VERCOUTERE & D. MAES, 2004, Veranderd bosgebruik en dagvlinders, Waarom verdwenen dagvlinders uit bossen in Vlaanderen, Landschap 21 (2): 85 – 95.
- GORISSEN, D., 2006, Bosbeheerplan Pijnven, Agentschap voor Natuur en Bos, 127 pp.
- GORISSEN, D., 2008, Integraal beheer voor bossen en open ruimte. Ervaringen vanuit het Pijnvenbos complex (Lage Kempen). Presentatie in het kader van symposium 'Wetenschap en actie voor biodiversiteit. Beheer van natuur, bos, park en berm, lessen van dagvlinders', gehouden op 9 april 2008 te Brussel.
- INDEHERBERG, M., J. DE GREEF, L. JANSSEN, D. GORISSEN, K. DE COSTER, M. HEYNEN, W. VERHEYEN, G. VAN DE GENACHTTE & L. WALLAYS, 2006, Visieontwikkeling voor openbare bossen Lommel en Hechtel-Eksel m.i.v. het Domeinbos Pijnven. Eindrapport. In opdracht van Agentschap Natuur en Bos.
- LOMMELEN, J., 2006, Het Gortenproject. Presentatie voor het platform fauna en flora gehouden op 19 december 2006 te Hechtel-Eksel.
- LOMMELEN, J., 2009, Gegevens monitoringroutes Groentje in Overpelt. Niet gepubliceerd.
- MAES, D. & H. VAN DYCK, 1999, Dagvlinders in Vlaanderen, Ecologie, verspreiding en behoud, Stichting Leefmilieu/Antwerpen i.s.m. Instituut voor Natuurbehoud en Vlaamse Vlinderwerkgroep/Brussel, 480 pp.
- VANREUSEL, W. & H. VAN DYCK, 2007, When functional habitat does not match vegetation types: A resource-based approach to map butterfly habitat, Biological Conservation 135, 202-211.

Summary

The municipality of Overpelt adopted the green hairstreak (*Callophrys rubi*). The area where the green hairstreak lives is mainly managed by the 'Agentschap voor Natuur en Bos' and is part of an integral plan which was drawn up in 2006 and later on translated in forest management plans. In these plans the green hairstreak is mentioned as one of the indicator species. The actions written down in these plan are now being implemented. Information is exchanged on a platform, 'Bosland', where volunteers, professionals and local governments come together. To inform the residents several walks were organised. Since 2006 the green hairstreak is systematically counted in Overpelt. Data suggest that numbers have been declining for the last two years.